

Soveltavan liikunnan strategisen suunnittelun periaatteet

Lounais-Suomen aluehallintovirastolle tehty
taustaselvitys ja suunnittelun työkirja

Timo Ala-Vähälä
25.8.2022

Taustaa

- Lounais-Suomen aluehallintovirastolle toteutettu projekti vuosina 2021-2022
- Tavoite: Tilannekuva soveltavan liikunnan tilanteesta sekä työkalu strategisen suunnittelun kehittämiseksi kuntatasolla ja aluehallintoviraston tasolla
- Tuotokset: raportti ja työkirja
- Tällä hetkellä testataan työkirjaa kahdessa kunnassa

Strategisen suunnittelun elementit

- Tilannekuvaus: valtakunnallinen, alue- ja kuntataso
- Työkalut, metodit: suunnittelun työkirja
- Koulutus, muu tuki - pohjana kokemusten keruu
- Tavoite: ymmärrys palvelujen kysynnästä; tavoitteet määritelty; yhteistyökumppanit sitoutettu.

Taustaselvityksen sisältö

- Alueen erityispiirteet (resurssit, sitoutuminen)
- Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä (ikääntyneiden osuus, sairastavuus - lähteet)
- Kuntien taloudellinen pelivara
- Liikunnan resurssit ja infrastruktuuri
- Suunnittelun ja seurannan järjestelmät - sitoutuminen soveltavan liikunnan edistämiseen

Lounais-Suomen AVI:lle tehdyn taustaselvityksen lähteet

- Soveltavan liikunnan kuntakyselyt
- Liikkujakysely
- Kuntatalouden tunnusluvut
- TEA-viisari (uutta dataa tulossa käyttöön)
- THL:n data (Sotka.net)
- Kouluterveyskysely
- Vipunen-tietokanta (koulut)
- Lipas-tietokanta (liikuntapaikat)

Kuntien soveltavan liikunnan palvelut

- valtakunnallinen tilanne 2019

- Soveltavaan liikuntaan sijoitettu työpanos: kuntien keskiarvo n. 30h/10 000 as.
- Kokonaismenot (brutto) 2 - 3 €/asukas (kuntien keskiarvo 2,3€/as.)
- Ilmeisesti noin kolmannes kunnista jakaa soveltavan liikunnan järjestöavustuksia
- Alle 20 000 asukkaan kunnat: keskimäärin n. 15 -20 ryhmää/ 10 000 as.
- Yli 20 000 asukkaan kunnat: keskimäärin n. 8 - 10 ryhmää /10 000 as.
- Hajonta suurta - valtakunnallisista keskiarvoista ei voi päätellä yksittäisen kunnan tilannetta

Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä, koululaiset/Lounais-Suomi

- Kouluterveyskysely: 7% 8.-9.-luokkalaisista ilmoitti että heillä on olennainen näkemiseen, kuulemiseen tai liikkumiseen liittyvä toimintarajoite
- Erityisen tuen piirissä olevien oppilaiden osuus oli vuonna 2019 noin 10 prosenttia (vipunen.fi)
- Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettavien osuus (sotka.net)
  - Alle 16 v.: 4,5%; 16 - 24 v.: 7,5%
- Luvut suuntaa antavia, mutta vaikuttaisi että vähintään noin 5 - 10% koululaisista hyötyisi soveltavan liikunnan palveluista

Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä, työikäiset/ Lounais-Suomi

- Työikäiset tarpeista ja tilanteesta ehkä vähiten tietoa
- Pitkäaikaissairaiden määrästä kertoo erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen osuus (Sotka.net):
  - 25 - 39 v.: 11%
  - 40 - 64 v.: 27%
  - (Kaikki pitkäaikaissairaajat eivät tarvitse sovelipalveluja)
- Työikäisissä huomattavan paljon yksityisten liikuntapalvelujen käyttäjiä (Liikkuja-kysely)

Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä, vammaisryhmät ja muut erityistuen piirissä olevat

- Henkilökohtaiseen avustajaan oikeutettuja n. 0,5% väestöstä (koko maa)
- Näiden lisäksi: kuljetuspalveluihin oikeutetut, asumispalvelujen piirissä olevat (osin päällekkäisiä ryhmiä)
- ”Herkkä” ryhmä. Soveltavan liikunnan kyselyn perusteella liikunnan harrastaminen suurelta osin erilaisten tukiverkkojen varassa. Vanhempien tuki ilmeisesti tärkeää.

Soveltavan liikunnan potentiaalinen kysyntä, ikäntyneet

- Ikäntyneiden osuus Lounais-Suomessa:
  - Kuntakohtainen keskiarvo n. 28%
  - Suurin pienissä syrjäseutujen kunnissa
- Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen osuus (65 v->)
  - Lounais-Suomi 59%
  - Koko Manner-Suomi 61%
- Kunnallisten soveltavan liikunnan palvelujen suurin käyttäjäryhmä

Kuntien taloudellinen pelivara

- Kuntien vuosikate (suhteessa poistoihin): Kaikki Manner-Suomen kunnat: 96%; Lounais-Suomen kunnat 96%.
- Liikunnan määrärahat - Lounais-Suomessa hieman alle Manner-Suomen kuntien keskiarvon
- Liikuntapaikat: Lounais-Suomessa liikuntatilojen asukaslukuun suhteutettu pinta-ala ja liikuntareittien pituus alle valtakunnallisen keskitason

Liikunnan harrastaminen

- Liikkujakysely: Lounais-Suomen vastaajat osallistuivat ryhmäliikuntaan valtakunnallista keskiarvoa useammin
- Toisaalta runsaasti liikkuvia (vähintään viitenä päivänä viikossa) oli valtakunnallista tilannetta vähemmän
- Järjestöjen rooli näyttäisi olevan keskeisempi kuin muualla Suomessa

Lisätiedon tarve

- Soveltavan liikunnan kyselyt eivät anna luotettavaa kuvaa pienimpien kuntien tilanteesta.
- Liikuntapaikkojen esteettömyyttä koskevaa tietoa ei ole koottu yhteen kattavaan lähteeseen (tietokanta rakenteilla)
- Merkittävä osa työikäisistä käyttää yksityisten tahojen palveluja. Liikunnan luonteesta ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa. Yksityisen sektorin rooli (?)
- Soveltavan liikunnan palveluja tarvitsevien oppilaiden joukko on todennäköisesti hyvin heterogeeninen
- Valtakunnallisen tason tiedot eivät ole tarpeeksi tarkkoja kuntatason suunnittelulla - oma taustaselvitys tarpeen

Strategisen suunnittelun periaatteet soveli-palveluissa

- Aikaperspektiivi: pidempi aikajänne - esim. vaalikausi
- Järjestelmää koskevat tavoitteet - palvelujen toteutuksen järjestelmä: kuka tekee, mitä? (suunnitelmat, toteutus, seuranta)
- Liikunta-aktiivisuuden tavoitteet - Mikä on palvelujen potentiaalinen kysyntä; miten paljon palveluja pyritään tarjoamaan?
- Hyvinvoinnin tavoitteet - koettu toimintakyky ja hyvinvointi - millaiseen hyvinvointivaikutukseen pyritään?
- Yksilötaso - kunnioitettava ihmisen itsemääräämisoikeutta

Strategia - tavoitteet ja indikaattorit

- Miten seurata tavoitteiden toteutumista - indikaattorit
- Järjestelmätason indikaattorit (rakenteet, suoritteet): suunnitelmat, seuranta, palvelutaso
- Liikunta-aktiivisuutta mittaavat indikaattorit: palvelujen käyttö, omatoiminen liikunta
- Hyvinvointia, toimintakykyä mittaavat indikaattorit: koettu toimintakyky ja hyvinvointi

Suunnittelun työkirja

- Kohderyhmien määrittely:
  - Lapset ja nuoret; itsenäisesti pärjäävät työikäiset; aktiivista tukea tarvitsevat aikuiset; (pääosin) itsenäisesti pärjäävät ikääntyneet.
- palvelutavoitteiden määrittely
- vastuiden jako: potentiaalinen kysyntä, palvelujen nykytila, kehittämistarpeet, palvelujen tavoitetaso
- Palvelujen organisointi kuntatasolla (suunnitelmat, resurssit, yhteistyöverkostot)
- Toiminnan koordinointi ja seuranta AVI-tasolla

Työkirja - esimerkkiaukeama (1)

	Potentiaalisen kysynnän arviointi, tietolähteet	Palvelujen luonne ja tavoitetaso	Palvelujen tarjoajat/yhteistyöverkko	Tarvittavat henkilöresurssit	Tarvittavat tilat ja välineet, esteettömyys, soveltuvuus	Taloudelliset resurssit, mitä kautta rahoitus
Koululaiset, perheliikunta ja varhaiskasvatus	Vipunen.fi: erityistuen piirissä olevat oppilaat ja Kouluterveyskysely, erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutetut lapset ja nuoret, hyvinvointialueen tiedot	Koululiikunta, Suomen harrastamisen malli kohdentuu kaikille lapsille ja nuorille, ohjattu harrastaminen urheiluseuroissa, perheille suunnatut liikuntapalvelut. Määritellään palvelujen tavoitetaso.	Liikuntatoimi, koulutoimi, varhaiskasvatus, liikunnan ja kansanterveyden järjestöt, iltapäiväkerhojen järjestäjät	Ohjaajien ja avustajien määrä	Koulujen tilat ja välineet, päiväkotien tilat. Tavoitetaso (määrä, laatu)	Liikuntatoimen vai koulutoimen budjetti? Hankkeet (harrastamisen malli -> rahoitus OKM)
Työikäiset, pääosin itsenäisesti selviävät ihmiset, joilla on pitkäaikais sairaus, vamma tai muu rajoite	Erikoiskorvattavaan lääkahoitoon oikeutettujen määrä, liikuntapalvelujen käyttäjätiedot (alennuskortit yms.), ilmaiset tai alennushintaiset uimahalli/liikuntahallikäynnit	Omatoiminen liikunta, liikuntaryhmät, liikuntaneuvonta, salivuorot (yksilöt, peliryhmät), liikuntavälineiden lainaus. Määritellään palvelujen tavoitetaso	Liikuntatoimi, kansalais- ja työväenopistot, liikunnan ja kansanterveyden järjestöt, yksityiset liikuntapalvelut	Ohjaajien määrä, liikuntaneuvonnan tarpeet, vertaisohjaajat	Liikkumiseen kannustava arkiympäristö, lisäksi sisäliikuntatilat, kuntosalit, uimahallit, ulkoliikuntapaikat, välineet. Tavoitetaso (määrä, laatu)	Liikuntatoimi, kansalais- ja työväenopistot, järjestöavustukset

Työkirja - esimerkkiaukeama 2

	Toimintamuoto	Vastuutaho	Tavoite	Dokumentointi	Seuranta, vastuutaho
Palvelujen suunnittelu	Soveltavan liikunnan suunnitelman valmistelu (suunnittelujakso, seuranta)	Liikuntatoimi (ja poikkihallinnollinen työryhmä kunnan sisältä), toimeenpano yhdessä yhteistyötahojen kanssa	Palvelujen tavoitetaso määritellään kohderyhmittäin (ks. työkirja "palvelutavoitteet ja kohderyhmät"). Suunnitelman sisältö: palvelujen määrä ja luonne; toimiva kuvaus palvelujen, suunnittelun, seurannan vuosikierrosta (vuosikello), ajantasainen tiedotus, ja oppaat.	Kunnanhallituksen tai -valtuuston vahvistama suunnitelma	Seuranta vastuutahojen puolelta, toteutumisen seuraaminen vuositasolla
Esteettömyys ja saavutettavuus (sisä- ja ulkoliikuntapaikat, leikkipaikat, arkiympäristö)	Liikuntapaikkojen esteettömyyden kartoitus, ja asiaa koskeva tiedotus. Korjaukset, perusparannukset	Liikuntatoimi, tekninen toimi,	Esteettömyyden ja saavutettavuuden tavoitetaso, tiedotuksen tavoitteet	Suunnitelma esteettömyyden kartoittamiseen ja viestintään, esteettömyyttä koskevat tietokannat ja tiedotussivut	Toimialojen viestintä yhteisesti, arviointi

Yhteenveto, havaintoja (1)

- Olemassa olevat tietokannat antavat karkean kuvan liikunnan potentiaalisesta kysynnästä - lisätietoa tarvitaan etenkin pienten kuntien tilanteesta, työikäisten liikuntatilanteesta ja tarpeista sekä kouluikäisten liikuntatarpeista
- Etenkin heikommassa asemassa olevien osalta sosiaali- ja terveyssektori on tärkeä yhteistyökumppani - SOTE uudistuksen toteutus ratkaisee sen, miten yhteistyö tulevaisuudessa toimii

Yhteenveto, havaintoja (2)

- Lasten ja nuorten liikunnan osalta koulut tärkeä yhteistyökumppani
- Tarvitaanko soveltavan liikunnan palveluja varhaiskasvatuksessa?
- Noin 20%:lla koululaisista ongelmia oppimisessa muistamisessa, keskittymisessä - voidaanko heidän tilannettaan tukea soveltavan liikunnan palveluin?

Yhteenveto, havaintoja (3)

- Vaikeavammaiset ja muut tukiverkkojen varassa elävät (esim. vammaiset nuoret)
  - Miten taataan, että ihminen ei putoa tuen ulkopuolelle - esimerkiksi kehitysvammainen aikuinen siinä vaiheessa, kun vanhemmat eivät enää voi/jaksa tukea lapsen harrastusta

Yhteenveto, havaintoja (4)

- Kansalaisjärjestöjen rooli etenkin työikäisten ja ikääntyneiden liikunnassa
  - Miten mukaan strategiseen suunnitteluun?
  - Millainen rooli?
- Kansalais- ja työväenopistojen rooli
  - Nyt tärkeitä toimijoita etenkin pienissä kunnissa

Yhteenveto, havaintoja (5)

- Potentiaalinen kysyntä: yksittäisen kunnan tilanne voi poiketa valtakunnallisesta tai alueellisesta tilanteesta - oma taustaselvitys tarpeen
- Työkirjan käytettävyyttä kehitettävä: suunnitteluprosessin kuvaus; koulutus; kokemusten vaihto
  - Testataan parhaillaan Turussa ja Paimiossa
- Liikuntatoimen sitoutumisen lisäksi olennaista, että myös yhteistyökumppanit osoittavat sitoutumisensa suunnitelmissaan, talousarviossaan
- Isoissa ja pienissä kunnissa erilainen suunnittelukulttuuri - suunnittelun toimintamallien pitäisi olla sovellettavissa molempiin
- Suunnittelun ja strategisen työn pitäisi helpottaa työtä, ei lisätä sitä.

Kiitos!

